

ÖZ

1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kırım Hanlığı müstakil bir devlet olarak tanınmıştır. Bu süreçte Kırım'daki Geray Sultanlar arasında bir taht mücadelesi yaşanmıştır. Nitekim Rus askerî desteğini alan Şahin Geray Han, 1777 senesinde tahta çıkmıştır. Bu destek onun hükümdarlığı sırasında da tahtını korumasını sağlamıştır. Bu sayede 1783 senesine kadar tahtını koruyabilen Kırım hanı, orduyu modernize etmek için reform girişimlerinde bulunmuştur. Bu reformların temel amacı, Kırım Hanlığı'nı modern bir devlet yapısına kavuşturarak, Avrupa tarzı düzenli bir ordu kurmaktır. Geleneksel bozkır süvari taktiklerine dayanan Kırım Hanlığı ordusu, dönemin modern savaş koşullarında yetersiz kalmış ve bu durum, askerî modernizasyonun gerekliliğini ortaya koymuştur. Şahin Geray Han'ın reformları, sadece askerî alanla sınırlı kalmamış, vergi toplama sistemi ve toprak düzenlemeleri gibi devletin ekonomik ve idari yapısını da kapsamıştır. “Beşliler” ve “Sekbanlar” adlı düzenli birliklerin kurulması, ordunun modernizasyonunda önemli bir adım olarak görülse de mali yetersizliklerin yanı sıra kabile aristokrasisi ve ulemanın muhalefeti bu girişimleri akamete uğratmıştır. Çünkü ulema ve mirzaların topraklarına el konulması gibi reformlar, hanın meşruiyetine zarar vermiştir. Reform sürecinde Rusya İmparatorluğu'nun mali ve askerî desteğine büyük ölçüde bağımlı olan Şahin Geray Han, bu desteği kaybettikçe iç isyanlarla başa çıkmakta zorlanmıştır. Reform çabalarının başarısızlığı ve iç karışıklıklar, Kırım Hanlığı'nın sonunu hızlandırmış ve 1783 yılında Kırım, Rusya tarafından ilhak edilmiştir. Şahin Geray Han'ın girişimleri, modernleşme çabalarının tarihi bir örneği olarak sosyal ve iktisadi engellerin modernizasyon süreçlerindeki belirleyici rolünü göstermektedir. Bu çalışma Şahin Geray Han'ın reform girişimlerini ve sosyo-ekonomik sonuçlarını hanlık makamının siyasi pozisyonunu göz önünde bulundurarak değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şahin Geray, Kırım, Ordu, Modernizasyon.

ON THE MILITARY REFORM ATTEMPTS OF ŞAHİN GERAY KHAN

ABSTRACT

In 1774, the Treaty of Küçük Kaynarca recognised the Crimean Khanate as an independent state. In this period, there was a struggle for the throne between the Geray Sultans in Crimea. Hence, Shahin Geray Khan, who received Russian military support, was crowned in 1777. This support enabled him to protect his throne during his reign. Therefore, the Crimean khan, who was able to keep his throne until 1783, made reform attempts to modernise the army. The main purpose of these reforms was to establish a European-style regular army by transforming the Crimean Khanate into a modern state structure. The Crimean Khanate's army, which was based on traditional steppe cavalry tactics, was inadequate in the modern warfare conditions of the period and this situation revealed the necessity of military modernisation. Shahin Geray Khan's reforms were not limited to the military sphere but also covered the economic and administrative structure of the state, such as the tax collection system and the organisation of land. Although the establishment of regular troops named ‘Beşliler’ and ‘Sekbanlar’ was seen as an important step in the modernisation of the army, financial inadequacies as well as the opposition of the tribal aristocracy and the ulema hindered these attempts. Because reforms such as the confiscation of the lands of the ulema and mirzas damaged the legitimacy of the khan. Shahin Geray Khan, who was heavily dependent on the financial and military support of the Russian Empire during the reform process,

* Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara/TÜRKİYE, E-Posta: ufk.aykol@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1173-5438.

had difficulty in dealing with internal rebellions as the khan lost this support. The failure of the reform efforts and internal disturbances cause to the end of the Crimean Khanate and Crimea was annexed by Russia in 1783. As a historical example of modernisation efforts, Shahin Geray Khan's initiatives demonstrate the decisive role of social and economic obstacles in modernisation processes. This study aims to evaluate Shahin Geray Khan's reform initiatives and their socio-economic consequences, taking into account the political position of the khanate.

Keywords: Shahin Geray, Crimea, Army, Modernization.

GİRİŞ

1774 senesinde Küçük Kaynarca Antlaşması'nın imzalanmasının ardından Kırım Hanlığı, Osmanlı Devleti ve Rusya İmparatorluğu tarafından müstakil bir devlet olarak tanınmıştır. Fakat bu bağımsızlık hanlığın Rusya tarafından ilhak edilmesine sebep olacak bir süreci başlatmıştır. Bu süreçte Geray Sultanlar arasında taht mücadeleleri yaşanmış ve hanlığın sosyo-ekonomik yapısı yıpranmıştır. İktidar mücadelesinin yarattığı karışıklık içerisinde Şahin Geray Han, Rus askerî desteğiyle 1777-1783 yılları arasında tahtta kalabilmeyi başarmıştır. Han olduğu müddet boyunca da devlet teşkilatlanmasında bir dizi reform çalışmalarına girişmiştir. Bu reformları Rusya İmparatorluğu'nun mali ve askerî yardımlarıyla gerçekleştirmeyi hedeflemiştir.¹

Kırım Hanlığı'nın ordusu 15. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar geleneksel yapısını korumuştur. Hafif süvari birliklerinden meydana gelen ve çoğunluğunu göçebe Nogayların oluşturduğu bu ordu, bozkır savaş taktiklerini sürdürmüştür. 18. yüzyılda ise görece bir değişiklik olarak ateşli silahlar hanlık ordusu tarafından kullanılmaya başlanmıştır.² Fakat bu durum askerî bir modernizasyon olmaktan çok uzak bir şekilde sadece münferit tüfek ve piştovarların kullanılmasından ibaret kalmıştır. Bu sebeple hanlık ordusu, düzenli ve modern Rus ordusuna karşı başarısız olmuştur. Böylece 18. yüzyıldan itibaren Kırım Tatar harp stratejisi, düşmanı çevreleyen hafif süvari saldırısından bozkır içine çekilen gayrinizami harp taktiklerine yönelmiştir. Bu durum 1736 senesinde Kırım'ın ilk defa Rus ordusu tarafından işgal edilmesine sebep olmuştur. Nitekim 1768-1774 savaşı sırasında tekrar işgal edilen Kırım Hanlığı artık varlığını sürdürmemeye tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Kırım Hanlığı'nın ordusunu yeniden yapılandırmaya yönelik ilk girişimler de bu dönemde ortaya çıkmıştır.³

1777 senesinde tahta çıkan Şahin Geray Han, Rusya'dan gördüğü üzere hanlık ordusunu Avrupa ordusu usulüne göre modernize etmek istemiştir. Bu hususta bir dizi reform girişimlerinde bulunmuş ve önüne çıkan engellere rağmen bunu gerçekleştirmeye çalışmıştır. Son Kırım hanı, devletin ayakta kalabilmesi için reformların gerçekleştirilmesi gerektiğine derinden inanmıştı. Karşı çıkanlara karşı sert tedbirler almış ve mali yetersizliklere karşı çözüm arayışlarına girmiştir. Bu noktada hem askerî hem de mali açıdan kendisinin en önemli destekçisi Rus Çariçesi II. Yekaterina⁴ olmuştur. Rus subayları bu reformları küçümsemiş olsa dahi Çariçe, 1782 senesinin sonbaharına kadar Şahin Geray Han'dan ümidini kesmemiştir.⁵

Son Kırım hanı, geleneksel bozkır askerî teşkilatını dönüştürerek Rusya İmparatorluğu'nda gözlemlediği Avrupa tarzı talim görmüş, merkezi ve düzenli bir ordu kurmayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda Çariçe II. Yekaterina'nın mali ve askerî desteğini temin eden Şahin Geray Han, modern bir ordu teşkil etme girişiminde bulunmuştur. Klasik askerî yapıyı değiştirebilmenin ancak yeni bir devlet yapılanması ile mümkün olacağını öngören han, bu doğrultuda vergi toplama yöntemlerinde ve toprak düzenlemelerinde reform yapmaya çalışmıştır. Bu çalışma, söz konusu reformların Şahin Geray Han tarafından öngörülen askerî ve idari yapıyı nasıl şekillendirdiğini ve bu girişimlerin sosyo-ekonomik sonuçlarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

1. Şahin Geray Han'ın Askerî Reformları

1774 senesinde imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kırım Hanlığı bağımsız bir devlet olarak hem Rusya İmparatorluğu hem de Osmanlı Devleti tarafından tanınmıştır. Bu antlaşmadan sonra Kırım tahtına geçen IV. Devlet Geray Han üç yıl boyunca Rusya'ya karşı bir denge siyaseti yürütmeye çalıştı. Bir taraftan yarımada'daki Kerç ve Yenikale gibi stratejik noktalarda Rus askerinin bulunması diğer taraftan Karaçi beylerinin baskısıyla Osmanlı himayesini yeniden tesis etmeye çalışması onu siyasi bir çıkmaza soktu. Nitekim bu sırada Rusya'nın desteğini kazanan Şahin Geray, Kırım içerisindeki mirza ve ulemayı da kendi yanına çekme

¹ Alan Fisher, *The Russian Annexation of the Crimea 1772-1783*, Cambridge University Press, Cambridge 1970, s. 82-90.

² I. Saadet Giray Han döneminde Osmanlılara ait yeniçerilerin Kırım Hanlığı ordusu içerisinde yer aldığı bilinmektedir. Bu sebeple "I. Saadet Giray Han döneminden itibaren ateşli silahlar Kırım Hanlığı ordusunda bilinse de en azından etkili olarak 18. yüzyılda hanlık ordusunda yer aldığı söylenebilir" gibi bir cümle kullanılırsa daha uygun olacaktır. Bu bilgi için bkz. Umut Yolsever, "I. Saadet Giray Han'ın Arka Kapı Diplomasisi: Mikita Mıyasnov İle Moskova'ya Gönderdiği Gizli Yarlak", *Genel Türk Tarihine Dair Yazılar I*, Ed. Alpaslan Demir, Tuba Tombuloğlu, Kömen Yay., Konya 2024, s. 73.

³ Amethan Azizoviç Şeyhumerov, *Armiya Krımskogo Hanstva: Organizatsiya i Taktika (XV-XVIII vv)*, İnstitut istorii im. Ş. Mardjani, Kazan 2019.

⁴ Çariçe II. Yekaterina 1762-1796 seneleri arasında Rusya İmparatorluğu tahtında hüküm sürmüştür.

⁵ Alan Fisher, "Şahin Giray, the Reformer Khan, and the Russian Annexation of the Crimea", *Between Russians, Ottomans and Turks: Crimea and Crimean Tatars*, The ISIS Press, İstanbul 2010, s. 93-121.

fırsatı yakaladı. Kırım Tatar mirzalarının desteğini kaybeden IV. Devlet Geray Han, Şahin Geray'ın Rus askerî desteğiyle yarımada girmesi üzerine İstanbul'a kaçtı. Böylece Orkapı'dan Karasubazar'a Rus askerinin desteğiyle gelen Şahin Geray Han, 21 Nisan 1777 tarihinde Kırım mirzaları ve ulemasının ittifakıyla han seçilmiştir. Yeni Kırım hanına, önde gelen mirzalar hilat giydirmiş ve ulema tarafından da şeriata uygun şekilde seçildiğine dair bir fetva verilmiştir.⁶ Osmanlı Devleti, Kırım'da gerçekleşen bu taht değişikliğinin ilk olarak Küçük Kaynarca Antlaşması'na aykırı olduğunu savunmuştur. Çünkü Şahin Geray Han, IV. Devlet Geray Han'a karşı olarak Rus askerî desteği ile Kırım'a girmişti. Buna rağmen Bab-ı Âli "kavm-i Tatar" tarafından seçilmiş olduğu için Şahin Geray Han'a teşrifat ve menşur göndermiştir. Kırım'dan da İstanbul'a mirzalar tarafından Kırım hanının destekleyen takrirler gönderilmiştir. Osmanlı Devleti bu takrirlerle de itibar ederek "Kırım halkına imdâd suretlerini ihtiyâr ettiyse dahi bu gailenin ahde muvafık cihât ile indifâ'ına tâlib ve sulhü cenge tercih" etmiştir.⁷

Rus General Grigoriy Aleksandroviç Potyomkin'in, ordu ve devlet yönetiminde yapmak niyetinde olduğu reformlar nedeniyle Büyük Pyotr'a benzettiği⁸ Şahin Geray Han, 1771 senesinde St. Petersburg'u ziyaret etmişti. Kasım 1771'de geldiği Rus başkentinde ise aralık ayında Çariçe II. Yekaterina ile görüşmüştü. Burada Kalgay Sultan unvanıyla Mart 1772 tarihine kadar Ruslarla barış müzakereleri yapmak için bulunmuştu. Bu süre zarfında da başkentte pek çok görüşme yaptığı, mümkün olduğu kadarıyla törenlere katıldığı ve şehri gezdiği bilinmektedir.⁹ Çariçe ile de yakın ilişkiler kurmuş olan Şahin Geray Han, burada modern bir devlet ve ordu sistemini görerek Kırım Hanlığı'nın da reformlara ihtiyaç duyduğunu fark etmiştir. Rusya'da tanıştığı yeni dünya doğaı olarak onun için örnek teşkil etmiştir.¹⁰ Şahin Geray Han, St. Peterburg'tan Çariçe'nin hediyesi olan altın kabızalı bir kılıçla ve 20.000 ruble ile ayrılmıştır.¹¹

General Potyomkin'in onu benzettiğinin aksine Şahin Geray Han'ın kendisini Çar Pyotr gibi görüp görmediğine dair bir bilgiye sahip değiliz. Fakat onun Rus askerî sisteminden fazlasıyla etkilendiğini ve Çariçe II. Yekaterina'nın gibi bir kurmay sınıfına sahip olmak arzusunda olduğunu söylemek mümkündür.¹² Bununla birlikte Şahin Geray Han'ın hâkimiyetinin son safhasında kendi askerlerinin isyancılara katılması sebebiyle Rus askerlerine emir verebilmek ve emir-komuta zincirinde kendisine bağlayabilmek için Çariçe II. Yekaterina'dan askerî bir paye istemiştir. Rus çariçesi de onun bu talebini kabul etmiş ve korgeneral payesiyle birlikte Aziz Andrey nişanı hazırlatmıştır.¹³

Kırım Hanlığı'nın ordusu Altın Orda'dan tevarüs eden geleneğe göre ağırlıklı olarak bozkır aristokrasisine bağlıydı. Karaçi beylerinin kendi kabilelerinden topladığı askerler hanlığın askerî gücünü oluşturmaktaydı. 18. yüzyılda ise Şirin ve Mansur kabileleri en nüfuzlu kabileler olarak öne çıkmıştı. Bunun doğaı bir sonucu olarak bu kabilelerin kuvvetleri hanlık ordusunun omurgasını şekillendirmekteydi.¹⁴ Bununla birlikte Şahin Geray Han bir ordu toplayabilmek için hanlığın geleneksel yapısına muhtaç olduğunu bilmekteydi. St. Petersburg'ta kaldığı süre boyunca ise Kırım aristokrasisine bağlı bir ordu yerine modern ve daimî bir ordunun gerekliliğini fark etmişti. Kırım hanının askerî açıdan kabilelere olan bağlılığı aynı zamanda merkezî otoritesini de

⁶ Şahin Geray Han'ın Kırım mirzaları ve uleması tarafından han olarak kabul edildiğine dair Karasubazar'dan General Rumyantsev'e gönderdiği mektup için bkz. Nikolay Fyodoroviç Dubrovin, *Prisoedineniye Krıma k Rossii: Reskriptı, Pisma, Relyatsii i Doneseniya*, Tom I: 1775-1777, Tipografiya İmperatorskoy Akademii Nauk, St. Peterburg 1885, s. 493-496.

⁷ Ahmed Vâsif Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr 1774-1779 (H. 1188-1193)*, haz. Mücteba İlgürel, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 101-103.

⁸ Simon Sebag Montefiore, *Catherine the Great & Potemkin: The Imperial Love Affair*, Phoenix Press, London 2007, s. 273.

⁹ Çariçe II. Yekaterina, 3 Nisan 1772 tarihinde Voltaire'e gönderdiği mektupta Şahin Geray Han'ın başkentte bulunduğunu, nazik bir karaktere ve keskin bir zekaya sahip olduğunu, Arapça şiirler yazıp manastırları ziyaret ettiğini ve balolara katılarak dansları izlediğini yazmıştır. Bkz. Yekaterina Alekseyevna, "Sobstvennoroçnoe çernovoe pismo Yekaterini II k Volteru o teatralnih predstavleniyah v Smolnom Monastır i o Tamoşnem vospitanii; o prebivanii v Peterburg Krımskago Kalgi-Sultana i sobıtıyah v Danii", *Sbornik İmperatorskogo Russkogo İstoričeskogo Obşestva*, Tipografiya İmperatorskoy Akademii Nauk, St. Petersburg 1874, s. 225-228.

¹⁰ 1777 senesinde korgeneral rütbesiyle Karasubazar'da bulunan Aleksandr Aleksandroviç Prozorovskiy'nin General Rumyantsev'e gönderdiği raporlar arasında Şahin Geray Han ile olan yazışmaları da bulunmaktaydı. 1777 senesinin bahar aylarındaki bu yazışmalarda Şahin Geray Han'ın askerî reformlar için önerilerinde Rus ordusunu örnek aldığı görülmektedir. Dubrovin, *Prisoedinenie Krıma k Rossii: Reskriptı, Pisma, Relyatsii i Doneseniya*, Tom I: 1775-1777, s. 352-381.

¹¹ Montefiore, *age*, s. 272.

¹² Şahin Geray Han, 16 Mayıs 1779 tarihinde Kefe'den General Rumyantsev'e gönderdiği mektupta bazı mirzaların yapmak istediği askerî reformlara karşı olduğunu ve Çariçe gibi güvenebileceği komutanlarının olmadığını yazmaktaydı. Bkz. Nikolay Fyodoroviç Dubrovin, *Prisoedinenie Krıma k Rossii: Reskriptı, Pisma, Relyatsii i Doneseniya*, Tom: III, 1779-1780, Tipografiya İmperatorskoy Akademii Nauk, St. Petersburg 1887, s. 172-173.

¹³ Şahin Geray Han bu talebinde bulunurken kendisinin Müslüman olduğu için hac takamayacağını ve kendisine hazırlanacak olan nişanda hac olmamasını belirtmiştir. Bu sebeple Aziz Andrey nişanı onun için hazırlanırken hac yerine ortasında "sadakat" sözcüğünün yer aldığı bir elmas eklenmiştir. Şahin Geray Han'ın bu talebinden ve nişanın hazırlanmasından Çariçe II. Yekaterina, General Potyomkin'e gönderdiği mektupta bizzat bahsetmektedir. Bkz. Andrew Kahn & Kelsey Rubin-Detlev (ed.), *Catherine the Great: Selected Letters*, Oxford University Press, New York 2018, s. 239-240.

¹⁴ Fakat hafif süvarilerden oluşan bu birlikler artık ateşli silahları etkin şekilde kullanan talimli ordular karşısında tutunamıyordu. 18. yüzyıldaki Osmanlı-Rus harpleri üzerine askerî bir değerlendirme için bkz. Fatih Yeşil, "Osmanlı-Rus Harplerini (1710-1829) Etkileyen Faktörler Üzerine", *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*, C. 2, S. 2, 2021, s. 99-116; Bahsi geçen kuvvetler Kırım Hanlığı tarihi boyunca pek çok hanın da kabile aristokrasisi tarafından tahttan indirilmesine sebep olmuştur. Bkz. Umut Yolsever, "On The Identity of The Tatar Hanzade At The Circumcision Ceremony of Süleyman I's Sons", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 11, s. 81.

zayıflatmaktaydı. Bu sebeple askerî reformların gerçekleştirilebilmesi için hanlık makamının da mirzaların üzerinde tam bir otorite kurması gerekmekteydi. Böylece Şahin Geray Han, hanlığın müstakil bir devlet olarak varlığını sürdürebilmesi için askerî ve idarî reformların bir arada olması gerektiğine karar vermiştir.¹⁵

Şahin Geray Han, Karasubazar'dan Bahçesaray'a geldiğinde ilk iş olarak tahta geçmesinde desteği olan Şirin ve Mansur beylerini hanlık divanına atadı. Sadece bu iki kabilenin mirzalarından müteşekkil olan hanlık divanının yapmak istediği reformları destekleyeceği görüşündeydi. Kendisine karşı olan kabilelerin mirzalarını ise divanın dışında tutmuştur. Bu durumda Kırım'daki en nüfuzlu iki kabilenin desteğini kendisi için yeterli görmekteydi.¹⁶ Şahin Geray Han, hanlık divanında bu atamaları yaptıktan sonra ulema kadrolarını da yeniden şekillendirmek istemiştir. Bunun için de hanın otoritesini Osmanlı padişahından önde gören kadı ve müftüleri makamlara atamıştır. Bu müftü ve kadılara şu üç soruyu sormuştur: *Bir Geray Sultan, Osmanlı padişahının tayini olmadan Kırım hanı olabilir mi? Osmanlı padişahına karşı savaşılabilir mi? Osmanlı padişahına karşı Rusya İmparatorluğu'ndan yardım alınabilir mi?*¹⁷ Şahin Geray Han'ın bu sorulara müspet cevap veren ulema ehlini ilgili makamlara atamasındaki temel neden kendisine bağlı bir ulema teşkil etmektir. Çünkü 1777 senesinin ilkbahar ve yaz aylarında henüz hanlığı, Osmanlı padişahı tarafından "İslâm halifesi" sıfatıyla onaylanmamıştı. Bununla birlikte onaylansa dahi yapmak istediği reformlar sebebiyle ulema ile arasının açılacağını düşünüyordu. Bu da bazı hanların başına geldiği gibi yerine Osmanlı Devleti'nin ve Kırım ulemasının desteğini alan bir Geray Sultan'ın seçilmesi anlamına gelmekteydi. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda Şahin Geray Han'ın amacının tamamen hanlık makamına bağlı olan ulema teşkil etmekle reformlarını da güvence altına almayı hedeflediği görülmektedir.

İdarî hususlarda atılan bu adımların aksine askerî reformları karşılayabilecek mali bir kaynak sorunu mevcuttu. Bu sebeple Şahin Geray Han ilk olarak kendisine Çariçe II. Yekaterina tarafından vaat edilmiş olan mali desteğin bir an evvel teslim edilmesini istemekteydi. Şahin Geray Han, General Rumyantsev ve General Vasiliy Mihailoviç Dolgorukov'a bu talebini Korgeneral Prozovoskiy aracılığıyla iletmıştır. Bu mali yardımın yanı sıra Şahin Geray Han'ın, Hansaray yerine Bahçesaray'da daha yüksek bir mevkide yeni bir saray inşası için St. Petersburg'tan mimar ve taş ustaları gönderilmesi talebiyle beraber Beşli adını verdiği askerî birlikleri için tüfek, piştov/pistolet, mızrak ve süvari kılıcı satın alma izni istediği bu yazışmalarda görülmektedir.¹⁸ Korgeneral Prozorovskiy, Kırım hanının daha yüksek bir mevkide yeni bir saray inşa etme düşüncesini ve askeri teçhizat temin etme niyetini, kendisine karşı olabilecek bir isyana karşı tedbir alma ihtiyacı şeklinde değerlendirmiştir.¹⁹

Şahin Geray Han, 20.000 askerden müteşekkil, Rus ordusu gibi teçhizatlandırılmış ve eğitilmiş bir ordu kurmak niyetindeydi. Bu orduyu kurmaktaki ilk hedefi de Bahçesaray'da kendisini emniyette tutmak ve Osmanlı desteğiyle bir taht mücadelesine kalkışacak herhangi bir Geray Sultan'a karşı üstünlük kurmaktır.²⁰ Korgeneral Prozorovskiy ise şayet Osmanlı Devleti yarımada bir çıkarma harekâtı gerçekleştirirse bu sayının yeterli olmayacağını ve Rus askerinin Şahin Geray Han'ı korumak zorunda kalacağını düşünmekteydi.²¹ Bunun yanı sıra Yüzbaşı Nikolay Vasilyeviç Repnin ise General Dolgorukov'a gönderdiği raporda Şahin Geray Han'ın, Osmanlı Devleti'nin yarımada bir çıkartma yapması durumunda kesin olarak Ruslara yardım edeceğine güvenilmemesi gerektiğini yazmaktaydı.²² 1778 senesinin Mayıs ayında ise General Rumyantsev tarafından Korgeneral Prozorovskiy'nin yerine geçici olarak Korgeneral Aleksandr Vasilyeviç Suvorov atanmıştır. Yeni korgeneralin asıl görevi olası bir Osmanlı çıkartmasına karşı yarımada Rusya adına savunmaktır. Bununla birlikte diğer amacı Şahin Geray Han'ın Kırım'daki zayıf otoritesi sebebiyle çıkabilecek isyanlara karşı güvenliğinin sağlanmasıydı. Bu husus bizzat Çariçe II. Yekaterina'nın isteği idi.²³

Her hâlükârda Şahin Geray Han, kendi tahtını koruyabilmesi için askerî bir düzenlemeye hayatî derecede ihtiyaç duyduğunun farkındaydı. Bunun için de "Beşliler" ve "Sekbanlar" olmak üzere iki askerî birlik teşkil etmek istemiştir.

1.1. Beşliler

Beşliler, Şahin Geray Han'ın askerî reformunun merkezinde olan noktaydı. Bu birlik, Kırım hanına doğrudan bağlı olan bir alay olacaktı. Bu alayın etrafında da hanlığın düzenli ve daimî ordusu şekillenecekti. Bu

¹⁵ Fisher, *age*, s. 82.

¹⁶ Fyodr Fyodoroviç Laşkov, *Şagin-Girey Posledny Krımskiy Han*, Tipografiya A. Davidenko, Kyiv 1886, s. 24.

¹⁷ Fisher, *age*, s. 85.

¹⁸ Haziran 1777 tarihli Şahin Geray Han ve Korgeneral Prozorovskiy arasında gerçekleşen yazışmalar için bkz. Dubrovin, *Prisoedinenie Krıma k Rossii: Reskript, Pisma, Relyatsii i Doneseniya*, Tom: I, 1775-1777, s. 755-756.

¹⁹ Vasiliy Dmitriyeviç Smirnov, *Osmanlı Dönemi Kırım Hanlığı*, çev. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2016, s. 593.

²⁰ Laşkov, *age*, s. 35.

²¹ Dubrovin, *Prisoedinenie Krıma k Rossii: Reskript, Pisma, Relyatsii i Doneseniya*, Tom: I, 1775-1777, s. 755-756.

²² Yüzbaşı Nikolay Vasilyeviç Repnin'den General Dolgorukov'a gönderilen 12 Eylül 1777 tarihli rapor için bkz. "Raport N. V. Repninu kn. V. M. Dolgorukova, 30 Avgusta 1777 g.", *Sbornik Imperatorskogo Russkogo İstoriçeskogo Obşestva*, Tom: 6, Tipografiya İmperatorskoy Akademii Nauk, St. Petersburg 1871, s. 225-228.

²³ Nikolay Alekseyeviç Polevoy, *İstoriya Knyazy İtaliyskogo, Grafa Suvorova-Rımınskogo, Generalissimusa Rossiyskih Voysk*, Tipografiya Vilde, Moskva 1897, s. 72-74.

amaçla ilk olarak 1.000 neferden müteşekkil bir Beşli alayı kurulacak ve 2.000 nefer de sekban yazılacaktı. Ordunun mevcudiyeti 20.000 neferi bulana kadar da Rusya İmparatorluğu tarafından Şahin Geray Han'a ve maiyetine de tam koruma vaat edilmekteydi.²⁴

Yeni bir ordu kurmanın temel noktası bu askerleri finanse edebilmektir. Hem askere alım sorunu hem de bu askerlerin maliyeti konusu Şahin Geray Han'ın çözmesi gereken ilk problemidir. Bu sorunu çözebilmek için askeri ve mali açıdan iki reformu bir arada yapmaya çalışmıştır. Düzenli bir orduya asker yazmak üzere her beş haneden bir asker alınmasını öngören bir idari yapı kurmuştur. Bu beş hane askere alınan kişinin at, silah ve diğer gerekli tüm askeri teçhizatlarının giderlerini karşılamakla yükümlüdür.²⁵ Bu sayede Kırım içerisinde 12 bin nefer Beşlilere yazılabilecekti. Fakat Şahin Geray Han bir anda yapılacak toplu askere alımın sosyal ve iktisadi sorunlar çıkartacağını düşünerek ilk adım olarak sadece 2 bin süvari ve bin piyade asker yazmayı tercih etti. Her ne kadar kendi maiyetindeki mirzalar 5 bin kadar askere toplanmasını tavsiye etse de Kırım hanı kabul etmemiştir.²⁶

Kırım hanının maiyetinde bulunan Karay haham Azariya ben Eliya kroniğinde, Beşlilerin seferber edilmesinden sonra “askerleri Rus ordusu örnek alınarak talim ettirmek üzere binbaşı, yüzbaşı, ellibaşı ve onbaşı rütbelerinde komutanlar atandığını” belirtmiştir.²⁷ Buna göre Beşliler onluk sisteme göre yüzer askerlik birliklere ayrılmıştır.²⁸ Fakat 1781-1782 kışında Kırım hanının Taman'a göndermiş olduğu 500 Beşli ise “dört bayraktan” müteşekkildi. Buna göre her bir “Beşli bayrağı”, 125 neferden oluşuyordu.²⁹ Bu durum göz önünde bulundurulduğunda Beşlilerin hanlığın bozkırdan tevarüs eden onluk sistemle beraber bayrak düzenine de sahip olduğu görülmektedir.

Bu girişimler ile birlikte Şahin Geray Han, Kırım Hanlığı'nın modern ve düzenli bir ordu kurma yolundaki ilk adımlarını atmış oldu. Bunun yanı sıra Kırım hanının hazinedarlığını yapan Azariya ben Eliya'nın kroniğinde Şahin Geray Han'ın bir tophane ve baruthane kurma düşüncesinin olduğunu da kaydetmiştir.³⁰ Onun tophane ve baruthane kurma niyetleri Rus komutanları tarafından da bilinmekteydi.³¹ Fakat bu konuda somut bir adım atılmamıştır. Elimizde baruthane ya da tophane için hazırlanmış herhangi bir inşaa planı yahut taslağı bulunmamaktadır.

1.2. Sekbanlar (Seymenler)

Şahin Geray Han'ın askeri reformunda Beşlilerin dışında yer alan bir diğer unsur “sekbanlar” (seymenler) idi. Bu askeri birlik esasında Kırım hanının Bahçesaray'daki muhafız kolunu oluşturmaktaydı. Bununla birlikte maaşları da İstanbul tarafından ödenirdi.³² Padişah tarafından naspedilen Kırım hanı böylece yine İstanbul'un koruması altında olurdu. Fakat Şahin Geray Han'ın tahta geçmesinin ardından sekbanların mali yükü Bahçesaray'ın üzerine kaldı. Ayrıca 1772-1777 seneleri arasında sekbanların ödemeleri düzenli olarak yapılamamış ve oldukça yoksul bir hâlde kalmışlardı. Bu durumda mevcut sekban sınıfı askerlik yapamaz duruma gelmiştir. Nitekim Şahin Geray Han da bu sınıfı dağıtarak aynı isimle yeniden inşa etmeyi planlamıştır. Buna göre Beşliler gibi zorunlu askere alım olmadan düzenli bir maaş ödemesi karşılığında askere alım başlatılmıştır. Bu yeni sekban sınıfı ile kendi muhafız birliğini oluşturacaktı. Sekbanlar, Beşlilerden farklı olarak kırmızı manşetli hâki renkte üniforma giyecekti.³³

Sekbanlar da Beşliler gibi onluk sisteme göre düzenlendi. Bir sekban bölüğü 120 neferden oluşmaktaydı. Beşliler gibi onların da rütbeleri düzenlenerek komutanlar atandı.³⁴ Sekban bölükleri “bayrak” olarak adlandırılmıştı ve bölük komutanları, Şahin Geray Han'a yakın olan Şirin veya Mansur beylerinden seçilmişti.³⁵ Bu sebeple sekbanlar, Nogay seraskerlerinin yanlarında da hizmet yapmaktaydı. Şahin Geray Han'ın vazifelendirmiş olduğu Yediçkul seraskerinin yanında bir bölük komutanı ve 18 sekban neferi maiyetindeydi.³⁶

²⁴ Dubrovin, *Prisoedinenie Krıma k Rossii: Reskriptı, Pisma, Relyatsii i Doneseniya*, Tom I, 1775-1777, s. 636-639.

²⁵ A. S. Firkoviç, “Sobitiya, sluçavşiesya v Krımu v Tsarstvovaniye Şagin Girey Hana”, *Vremennik İmperatorskogo Obşestva İstorii i Drevnostey Rossiyskih*, Kn. 24, Moskva 1856, s. 104.

²⁶ Dubrovin, *Prisoedinenie Krıma k Rossii: Reskriptı, Pisma, Relyatsii i Doneseniya*, Tom I, 1775-1777, s. 788.

²⁷ Firkoviç, *agm*, s. 104.

²⁸ Firkoviç, *agm*, s. 115.

²⁹ Nikolay Fyodoroviç Dubrovin, *Prisoedinenie Krıma k Rossii: Reskriptı, Pisma, Relyatsii i Doneseniya*, Tom IV: 1781-1782, Tipografiya İmperatorskoy Akademii Nauk, St. Petersburg 1887, s. 417.

³⁰ Golida Ahiezer, *Zavoyevanie Krıma Rossiyskoy İmperey Glazami Karaimskih Hronistov*, Gesarim, Moskva 2015, s. 159.

³¹ Korgeneral Prozorovskiy'nin, 19 Ocak 1778 tarihinde General Rummyantsev'e gönderdiği raporda bir tophane kurma düşüncesine dair bir istihbarattan bahsedilmektedir. Bu rapor için bkz. Nikolay Fyodoroviç Dubrovin, *Prisoedinenie Krıma k Rossii: Reskriptı, Pisma, Relyatsii i Doneseniya*, Tom II: 1778, Tipografiya İmperatorskoy Akademii Nauk, St. Petersburg 1885, s. 4-16.

³² I. Sahib Geray Han zamanından itibaren devam eden bu geleneğe göre Bahçesaray'a düzenli olarak “sekban akçesi” gönderilirdi. Bkz. Halil İnalçık, *Kırım Hanlığı Üzerine Araştırmalar 1441-1700*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016, s. 260.

³³ Laşkov, *age*, s. 61.

³⁴ Firkoviç, *agm*, s. 104.

³⁵ Firkoviç, *agm*, s. 115.

³⁶ Dubrovin, *Prisoedinenie Krıma k Rossii: Reskriptı, Pisma, Relyatsii i Doneseniya*, Tom III, 1779-1780, s. 316.

Kuban seraskerinin yanında bir bölük komutanı ve 20 sekban neferi vardı. Nogay seraskerlerinin yanlarında ise yaklaşık 200 kadar sekban bulunmaktaydı.³⁷

Beşlilerin aksine sekbanlar hanın ve seraskerin yanındaki askerlik hizmetlerinin dışında asayiş vazifesini de üstlenmiştir. Bu asayiş hizmeti için Bahçesaray kaymakamı bir bölükbaşı, bir odabaşı, bir çavuş, 10 atlı ve 10 piyade sekbanı emrinde bulundurmaktaydı. Kezlev, Kerç, Karasubazar, Kefe ve Akmescit kaymakamlarının her birinin emrinde bir bölükbaşı, bir odabaşı, bir çavuş, 10 atlı ve 5 piyade sekban neferi bulunmaktaydı. Şirin beyi de kendisine bağlı olarak bir bölükbaşı, bir odabaşı, bir çavuş ve 10 atlı sekban neferini hizmete almıştı. Böylece Kırım yarımadası içerisinde Şahin Geray Han'a bağlı olan idari amirlerin emrinde 21 subay ve 105 nefer sekban görev yapmaktaydı.³⁸

2. Reform Girişimlerinin Sosyo-Ekonomik Yansıması

Şahin Geray Han'ın yapmak istediği reformlar, kendisine karşı bir tepkiye de neden olmuştur. Hususen Şahin Geray Han'ın Osmanlı Devleti'nden ayrılarak Rusya'ya yakınlaşan siyaseti ulemanın tepkisini toplamıştı. Hatta ona karşı olan ulema tarafından "kâfir" olduğu yönünde söylentiler dahi dolaşıyordu. Şahin Geray Han, Kırım hanlarının geleneksel hayatlarının aksine somyada yatıyor ve sandalyeye oturarak masada yemek yiyordu. Bu durum ulema için onun Rus âdetlerine meylettği ve hatta Müslümanlığı terk etmeye başladığı şeklinde yorumlanmıştır. Fakat ulema için bu gibi âdetlerin rahatsız edici olarak değerlendirilmesi esasen onun hanlığın idari yapısında yapmak istediği reformları başlatmasından sonra ortaya çıkmıştır. Çünkü Bahçesaray'da atla değil de kupa arabasıyla gezmesi bile reform öncesi dönemde ulema ile arasında bir sorun teşkil etmediği görülmektedir.³⁹ Bu durumda Şahin Geray Han karşıtı olan ulemanın, reformların idari seviyede kendi hayatlarını etkileyecek noktaya ulaşmasından sonra, onun "kâfir"⁴⁰ âdetlerinden rahatsızlık duymaya başladığını söylemek mümkün gözükmemektedir. Bu söylentilere karşın Korgeneral Prozorovskiy ise tercümanları Kotlubitskiy ve Yakup Ağa vasıtasıyla ulema ve Kırım ahalisi arasında Şahin Geray Han'ın İslâm dinine bağlı olduğuna dair söylentiler yaymıştır.⁴¹ Bu söylentilerde Kırım hanının namazlarını vakitlice ve cuma günleri cemaatle beraber kıldığı, somyada yatmadığı ve yemeklerini masada yemediği özellikle değinilen hususlar arasındaydı.⁴²

Kırım yarımadası içerisinde ulemanın ve mirzaların elinde bulunan vakıf toprakları ile tımarlara el konulması, Şahin Geray Han'ın reformlarının iktisadi boyutunu teşkil etmektedir. Buradaki tımar gelirleriyle birlikte mirzalar Osmanlı Devleti'nde tımarlı sipahiler gibi devlete asker beslemekteydi. Mirzalar kendi kabilelerinden olan Kırım Tatarlarını asker olarak alırlardı. Hem iktisadi olarak hem de kabile aristokrasisi içerisinde bu durum mirzaların elini hana karşı kuvvetlendirmekteydi. Bu sebeple Kırım hanı, ordu toplayabilmek için bu mirzalara bağımlı hâle gelmekteydi.⁴³ Şahin Geray Han bu toprakları mirzaların elinden alarak Kırım Tatar köylülerine dağıttı. Üç aşamalı oluşturulan yeni vergi sistemine göre bu çiftçilerden gelirleri karşılığında 12, 24 ve 48 oranlarında miskal gümüş vergi toplanacaktı. Bununla birlikte hem hazineye gelir sağlanacak ve ordunun masrafları Hansaray'dan karşılanacak hem de Kırım hanının mirzalara olan askerî bağlılığı sona erecekti. Bu yeni vergi sistemiyle birlikte Şahin Geray Han devam edecek reformlarını doğrudan finanse edebilmeyi de amaçlamıştır.⁴⁴ Fakat hâlihazırda gerçekleştirmek adına girişimlerde bulunduğu reformlar için yüksek meblağda maddi bir gelire ihtiyaç duyan Kırım hanı, Kezlev, Orkapı ve Kefe'nin vergi gelirlerini Mavroyev adlı Rum asıllı Rus bir tüccara 215.000 ruble bedeliyle iltizam usulünde satmıştır.⁴⁵

Şahin Geray Han'ın bu reform girişimleri halk nezdinde de rahatsızlık yaratmaya başladığında Korgeneral Prozorovskiy'nin öngördüğü şekilde kaçınılmaz bir isyan hareketine sebep olmuştur. Bahçesaray'dan Balaklava'ya irsal edilmek üzere asker tahririnde Kırım Tatarlarının Rus askerleri tarafından alıkonulması ve Rus askerî üniforması giydirilmesi büyük bir infiale yol açmıştır.⁴⁶ Çıkan isyan sonucunda bu asker irsalinden sorumlu olan Kusay Mirza, Arslanşah Mirza ve Selmanşah Mirza ve bine yakın kadar Kazak askeri katledilmiştir. Celâl Bey, Orkapı tarafına kaçarak canını kurtarabilmişken Şahin Geray Han da Korgeneral Prozorovskiy'nin garnizonuna sığınmak zorunda kalmıştır.⁴⁷

³⁷ Dubrovin, *Prisoedineniye Krıma*, Tom III, s. 317.

³⁸ Fyodor Fyodoroviç Laşkov, "Kameralnoye Opisanie Krıma 1784 goda (prodoljeniye)", *İzvestiya Tavriçeskoj Uçyotnoy Arhivnoy Komissii*, T. 8, Simferopol 1889, s. 18-20.

³⁹ Laşkov, *age*, s. 26-27.

⁴⁰ Burada Kırım ulemasının "kâfir" ithafı doğrudan doğruya "Rus/Moskof" anlamına gelmektedir.

⁴¹ Dubrovin, *Prisoedinenie Krıma*, Tom III, s. 604-605.

⁴² Smirnov, *Osmanlı Dönemi Kırım Hanlığı*, s. 584.

⁴³ Halil İnalçık, "Kırım Hanlığı", *DİA*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2002, s. 455-457.

⁴⁴ Fisher, *age*, s. 88.

⁴⁵ Laşkov, *age*, s. 23.

⁴⁶ İstanbul'a ulaşan takrirlerde "Moskoflu şayka ve soldat libası" özellikle vurgulanmaktadır. Bkz. BOA (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi), *Bab-ı Asaî, Divan-ı Hümayun Kırım Hanlığı Kalemî*, 1/35.

⁴⁷ Şahin Geray Han'ın hazinedarı olan Karaim Rabbi, isyancıların Korgeneral Prozorovskiy'den önce Şahin Geray Han'ın teslim edilmesi hususunda ısrarcı olduklarını sonradan ise bir miktar diyet ödenmesi karşılığında bundan vazgeçeceklerini bildirdiklerini kaydetmiştir. Bkz.

Şahin Geray Han'ın isyancılar karşısındaki can güvenliği Rus ordusuna bağlıydı. Reformlarına karşı çıkan ayaklanma karşısında Rus askerî desteğini Korgeneral Prozorovskiy'den talep etmişti.⁴⁸ General Rumyantsev ise bu talebe karşın Kırım hanının kendi ordusuyla bu isyanı bastırmasını doğru bulmaktaydı.⁴⁹ Beşliler henüz bu isyanı bastırabilecek kuvvetten yoksundu. Bu birlik Rusların temin ettiği silahlarla ve üniformalarla teçhizatlandırılmıştı ancak talim konusunda oldukça eksikti. Buna karşın Şahin Geray Han, Temirgazi Mirza komutasındaki Beşliler birliğini isyancıların üzerine göndermiştir.⁵⁰ Bu harekâta Korgeneral Prozorovskiy topçu ve ağır piyade birlikleriyle ihtiyaten Kırım hanının korunması amacıyla bulunmuştur. İsyancılarla Rus ordusu karşı karşıya gelmeden de geri çekilmiştir.⁵¹ Beşliler bu ayaklanmayı bastırmakta başarılı olamamış ve hatta neferlerin çoğu isyancılara katılmıştır.⁵²

1777 senesinin sonlarına doğru iyice büyüyen bu isyan ancak Rus askerî gücüyle Kırım hanı lehine bastırılabilirdi. Nitekim sâbık han III. Selim Geray Han'ın da "Tatar imdâdı" unvanıyla tahtı almak için Kırım'a gelmesi bu isyanı bir taht mücadelesine ve iç savaşa dönüştürecekti.⁵³ Bu taht mücadelesini Rus askerî desteğiyle kazanan ve isyanı kanlı şekilde bastıran Şahin Geray Han'ın hanlığı 1779 Aynalıkavak Tenkihnâmesi neticesinde hem Rusya hem de Osmanlı tarafından yeniden onaylanmıştır.⁵⁴ Bu iç savaş sırasında Kırım hanının tamamen Rus desteği ile isyancıları bastırması onun artık "Rus/Kâfir" olduğu söylentilerinin halk nezdinde genişçe yayılmasına neden olmuş ve adını "İvan Pavloviç" olarak değiştirdiğine inanılmasına yol açmıştır.⁵⁵

Bu iç savaş aynı zamanda Kırım'ın ekonomisine de zarar vermiştir. Gayrimüslim tebaanın zarar görmemesi için yarımada'dan çıkarılmasına karar veren Çariçe II. Yekaterina, bunun sebep olacağı maddi zarara karşılık Şahin Geray Han'a tazminat olarak bir ödeme vaat etmiştir. Şahin Geray Han da bu tazminatla gayrimüslim tebaanın yarımada'dan çıkartılmasını ve Rus vatandaşlığına geçmesini kabul etmiştir. Kırım hanının bunu kabul etmesindeki sebep ise gelecek yüksek meblağ ile birlikte isyancı mirzaları ve ulemayı yanına çekebilirdi. Bu ödenecek meblağın gecikmesi sebebiyle Şahin Geray Han mirzalara herhangi bir şekilde değerli hediyeler vermezse yanında olanların da desteğini kaybedeceğinden endişelendiğini bildirmekteydi.⁵⁶

Şahin Geray Han'ın kendisine karşı olan isyanları bastıramamış olması ve askerî reformlarda kayda değer bir başarıya ulaşamaması Çariçe II. Yekaterina'nın da desteğini kaybetmesine neden olmuştur. Çariçe, dış ilişkilerden sorumlu müşaviri olan Aleksandr Andreyeviç Bezborodko'nun tavsiyelerine kulak vererek Kırım yarımadasının ilhak edilmesini düşünmekteydi. Bu sebeple General Potyomkin'e gönderdiği 13 Aralık 1782 tarihli emirde Kırım hanının yapmak istediği reformları gerçekleştiremediğinden ve bir ayaklanmayı bile bastırma konusunda başarısızlığından bahisle artık Kırım'ın tamamen işgal edilmesi için gereken askerî hazırlıkların tamamlanmasını yazmıştır.

SONUÇ

Küçük Kaynarca Antlaşması'nın ardından Kırım Hanlığı'nın bağımsız bir devlet olarak tanınması, aslında hanlığın sonunu getiren bir süreci başlatmıştır. Bu dönemde Şahin Geray Han, Rusya'nın desteğiyle tahtta kalmayı başarmış ve hanlığı modernize etme çabalarına girişmiştir. Reform çalışmaları, özellikle askerî alanda, Avrupa tarzı düzenli bir ordu kurmayı ve bozkırın geleneksel askerî yapısını değiştirmeyi hedeflemiştir. Bu bağlamda, Şahin Geray'ın reform girişimleri, bir dönemin son çırpınışlarını ve modernleşme çabalarının imkânsızlıklarını göstermesi açısından önemli bir tarihî kesit sunmaktadır.

Şahin Geray Han'ın hanlık üzerindeki otoritesini güçlendirme ve modernize etme çabaları, Rusya İmparatorluğu'nun askerî ve mali desteğiyle şekillenmiştir. Bu reform girişimleri, Kırım'ın geleneksel bozkır aristokrasisine dayanan askerî yapısını doğrudan değiştirmek hedefindeydi. Fakat modernizasyon çabaları mali kaynakların sınırlılığı, kabile aristokrasisi ve iç isyanlar karşısında yetersiz kalmıştır. Reformların özellikle ulema ve mirzaların gücünü tehdit etmesi ciddi bir muhalefetin oluşmasına yol açmıştır. İlâveten Şahin Geray Han'ın Osmanlı Devleti'nden uzaklaşıp Rusya'ya yakınlaşan politikaları, onun "kâfir" olarak damgalanmasına ve meşruiyetinin sorgulanmasına neden olmuştur. Bu şartlar altında Çariçe II. Yekaterina'nın askerî korumasına

Ahiezer, *Zavoyevanie Krıma Rossiyskoy İmperey Glazami Karaimskih Hronistov*, s. 138-139; BOA (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi), *Bab-ı Asaflı, Divan-ı Hümayun Kırım Hanlığı Kalemî*, 1/35.

⁴⁸ Laşkov, *age*, s. 26.

⁴⁹ Dubrovin, *Prisoedinenie Krıma k Rossii: Reskriptı, Pisma, Relyatsii i Doneseniya*, Tom I, s. 791-792.

⁵⁰ Tatyana Nikolayevna Smekalova & Yuriy Leonidoviç Belik, *Aleksandr Vasil'yevič Suvorov i Prisoedinenie Krıma k Rossii*, Aleteyya, St. Petersburg 2016, s. 150-152.

⁵¹ Dubrovin, *Prisoedinenie Krıma k Rossii: Reskriptı, Pisma, Relyatsii i Doneseniya*, Tom I, s. 794-795.

⁵² Fisher, *age*, s. 94.

⁵³ Ahmed Vâsif Efendi, *age*, s. 104.

⁵⁴ Ahmed Vâsif Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr*, TTK Yayınları, Ankara 1994, s. 11.

⁵⁵ Fisher, *age*, s. 108.

⁵⁶ Şahin Geray Han bu durumla ilgili 13 Ocak 1780 tarihinde Knyaz Nikita İvanoviç Panin ve Bahçesaray'da mukim Rus elçisi Andrey Dmitriyeviç Konstantinov'a gönderdiği mektuplarda ödemenin daha fazla gecikmemesi konusunda ısrarcıydı. Bkz. Dubrovin, *Prisoedinenie Krıma k Rossii: Reskriptı, Pisma, Relyatsii i Doneseniya*, Tom III, 1779-1780, s. 500-507.

bağımlı kalan Şahin Geray Han nihayetinde hem iç karışıklıklar hem de dış baskılar nedeniyle sürdürülebilir bir bağımsızlık sağlayamamış ve Kırım, Rusya tarafından ilhak edilmiştir.

EXTENDED ABSTRACT

The Treaty of Küçük Kaynarca, signed in 1774, marked a pivotal moment in the history of the Crimean Khanate, as it recognized the Khanate's independence from the Ottoman Empire. While this independence formally established the Crimean Khanate as a sovereign entity, it simultaneously initiated a process of political and social destabilization that culminated in the annexation of Crimea by the Russian Empire in 1783. In this transitional period, Shahin Geray Khan ascended to the throne in 1777 with significant military support from Russia. His reign, lasting until 1783, was marked by ambitious reform initiatives aimed at modernizing the Khanate's military, administrative, and economic structures. Inspired by European practices, these reforms sought to transform the Khanate into a centralized and modernized state capable of withstanding the geopolitical pressures of the late 18th century.

The reforms initiated by Shahin Geray Khan, particularly in the military sphere, reflected a desire to adapt the Khanate's traditional nomadic military system to the standards of contemporary European armies. However, these reforms were met with significant challenges, including opposition from entrenched social elites such as the *ulema* and the tribal aristocracy, financial limitations, and internal uprisings. This study examines Shahin Geray Khan's reform agenda, focusing on its objectives, implementation, and the socio-political resistance it encountered. Additionally, the analysis explores the broader implications of these reforms for the eventual collapse of the Crimean Khanate and its annexation by the Russian Empire.

This study employs a historical analysis framework, drawing on primary sources such as Ottoman and Russian archival records, as well as secondary sources including historical chronicles and academic research. The analysis focuses on socio-political and economic context of Şahin Geray Khan's reign, examining his modernization efforts in light of the internal and external pressures facing the Crimean Khanate. By situating Şahin Geray's reforms within the broader context of 18th-century state modernization efforts, this study aims to elucidate the dynamics of resistance to reform and the role of external powers in shaping the fate of the Khanate.

The core of Shahin Geray Khan's modernization efforts lay in his military reforms. Recognizing the inadequacy of the Khanate's traditional steppe cavalry in the face of modern warfare, Shahin Geray sought to establish a European-style standing army. Two new military units, the *Beşliler* and *Sekbanlar*, were created as part of this effort. The *Beşliler* were intended to serve as the backbone of the Khanate's reformed military, while the *Sekbanlar* functioned as a specialized guard force responsible for maintaining order and protecting the Khan. Recruitment for the *Beşliler* was based on a system in which one soldier was required from every five households, with these households bearing the associated costs of training and equipment. Despite its ambitious scope, this system imposed significant economic burdens on the population, leading to widespread discontent.

Parallel to his military reforms, Shahin Geray implemented administrative and economic changes aimed at increasing state revenues and reducing reliance on external financial support. One of the most controversial aspects of these reforms was the redistribution of lands controlled by the *ulema* and the tribal aristocracy. By confiscating these lands, Şahin Geray sought to undermine the power of these traditional elites while financing his modernization efforts. However, this move provoked strong resistance from both the *ulema* and the aristocracy, who viewed it as a direct attack on their privileges and status. The opposition from these influential groups, combined with the economic strain imposed by the new tax system, significantly weakened Şahin Geray's political legitimacy.

Cultural perceptions and rumors further exacerbated the challenges facing Shahin Geray's reforms. His adoption of certain European customs, such as dining at a table and traveling by carriage, was interpreted by his opponents as evidence of his abandonment of Islamic traditions. These perceptions were exploited by his detractors, who labeled him as a "infidel" and used such accusations to delegitimize his rule. The *ulema*, in particular, played a central role in framing Shahin Geray's reforms as a threat to the religious and cultural identity of the Crimean people, thereby mobilizing public opposition to his policies.

The failure of Shahin Geray Khan's reforms can be attributed to a combination of internal and external factors. One of the most significant obstacles was the lack of financial resources needed to sustain his modernization agenda. The Crimean Khanate's economy, already weakened by decades of conflict and political instability, was incapable of supporting the ambitious scope of these reforms. Shahin Geray's reliance on Russian financial aid further undermined his autonomy and legitimacy, as it created a perception of the Khanate as a client state under Russian influence.

Another critical factor was the resistance from traditional power centers, particularly the *ulema* and the tribal aristocracy. The confiscation of land and the imposition of new taxes directly threatened the economic and political interests of these groups, prompting them to actively oppose the reforms. This resistance manifested in widespread unrest and uprisings, which further destabilized the Khanate and undermined the reform process. The inability to effectively address these grievances left Shahin Geray increasingly isolated and reliant on Russian support, which further eroded his political standing.

The geopolitical context of the 18th century also played a decisive role in shaping the outcome of Şahin Geray's reforms. The Crimean Khanate was caught between the declining Ottoman Empire and the expanding Russian Empire, both of which sought to exert influence over the region. While Russian support enabled Şahin Geray to implement some of his reforms, it also deepened the Khanate's dependence on external powers, exacerbating internal divisions and fostering distrust among the population. Ultimately, this dynamic contributed to the annexation of Crimea by Russia in 1783, marking the end of the Khanate as an independent state.

Şahin Geray Khan's reform efforts represent a critical historical case study of state modernization in a transitional geopolitical context. While his initiatives were ambitious and aimed at addressing the structural weaknesses of the Crimean Khanate, they were ultimately unsuccessful due to a combination of internal resistance, financial constraints, and external pressures. The failure of these reforms underscores the complex interplay between innovation, tradition, and external influence in shaping the trajectories of states during periods of transformation.

The annexation of Crimea by Russia in 1783 was not solely the result of external aggression but also a consequence of the internal challenges faced by the Khanate in its modernization efforts. Şahin Geray's fate, therefore, highlights the importance of understanding the socio-political and economic contexts in which reform initiatives take place. His story serves as a reminder of the difficulties inherent in balancing the demands of modernization with the need to maintain political and social cohesion.

KAYNAKÇA

AHMED Vâsıf Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr 1774-1779 (H. 1188-1193)*, haz. Mücteba İlgürel, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

AHMED Vâsıf Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr*, haz. Mücteba İlgürel, TTK Yayınları, Ankara 1994.

AHİEZER, Golida, *Zavoyevanie Krıma Rossiyskoy İmperey Glazami Karaimskih Hronistov*, Gesharim, Moskva 2015.

ALEKSEYEVNA, Yekaterina, "Sobstvennoruçnoe çernovoe pismo Yekaterini II k Volteru o teatralnih predstavleniyah v Smolnom Monastır i o Tamoşnem vospitanii; o prebivanii v Peterburg Krımskago Kalgi-Sultana i sobıtıyah v Danii", *Sbornik İmperatorskogo Russkogo İstoriçekogo Obşestva*, Tipografiya İmperatorskoy Akademii Nauk, St. Petersburg 1874, ss. 225-228.

BOA (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi), *Bab-ı Asafl, Divan-ı Hümayun Kırım Hanlığı Kalemı*, 1/35.

DUBROVİN, Nikolay Fyodoroviç, *Prisoedinenie Krıma k Rossii: Reskriptı, Pisma, Relyatsii i Doneseniya*, Tom II, 1778, Tipografiya İmperatorskoy Akademii Nauk, St. Petersburg 1885.

DUBROVİN, Nikolay Fyodoroviç, *Prisoedinenie Krıma k Rossii: Reskriptı, Pisma, Relyatsii i Doneseniya*, Tom III, 1779-1780, Tipografiya İmperatorskoy Akademii Nauk, St. Petersburg 1887.

DUBROVİN, Nikolay Fyodoroviç, *Prisoedinenie Krıma k Rossii: Reskriptı, Pisma, Relyatsii i Doneseniya*, Tom IV, 1781-1782, Tipografiya İmperatorskoy Akademii Nauk, St. Petersburg 1887.

DUBROVİN, Nikolay Fyodoroviç, *Prisoedineniye Krıma k Rossii: Reskriptı, Pisma, Relyatsii i Doneseniya*, Tom I, 1775-1777, Tipografiya İmperatorskoy Akademii Nauk, St. Peterburg 1885.

FISHER, Alan, "Şahin Giray, the Reformer Khan, and the Russian Annexatin of the Crimea", *Between Russians, Ottomans and Turks: Crimea and Crimean Tatars*, The ISIS Press, İstanbul 2010, ss. 93-121.

FISHER, Alan, *The Russian Annexation of the Crimea 1772-1783*, Cambridge University Press, Cambridge 1970.

FİRKOVİÇ, A. S., "Sobıtıya, sluçavşiesya v Krımu v Tsarstvovaniye Şagin Girey Hana", *Vremennik İmperatorskogo Obşestva İstorii i Drevnostey Rossiyskih*, Kn. 24, Moskva 1856, ss. 95-110.

İNALCIK, Halil, "Kırım Hanlığı", *DİA*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2002, ss. 455-457.

İNALCIK, Halil, *Kırım Hanlığı Üzerine Araştırmalar 1441-1700*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016.

KAHN, Andrew & RUBIN-DETLEV, Kelsey (ed.), *Catherine the Great: Selected Letters*, Oxford University Press, New York 2018.

ŞAHİN GERAY HAN'IN ASKERÎ REFORM GİRİŞİMLERİNE DAİR

LAŞKOV, Fyodr Fyodoroviç, “Kameralnoye Opisaniye Krıma 1784 goda (prodoljeniye)”, *İzvestiya Tavriçeskoy Uçyotnoy Arhivnoy Komissii*, T. 8, Simferopol 1889, ss. 15-25.

LAŞKOV, Fyodr Fyodoroviç, *Şagin-Girey Poslednyıy Krımskiy Han*, Tipografiya A. Davidenko, Kyiv 1886.

MONTEFIORE, Simon Sebah, *Catherine the Great & Potemkin: The Imperial Love Affair*, Pheonix Press, London 2007.

POLEVOY, Nikolay Alekseyeviç, *İstoriya Knyazya İtaliyskogo, Grafa Suvorova-Rıminskogo, Generalissimusa Rossiyskih Voysk*, Tipografiya Vilde, Moskva 1897.

REPİN, Nikolay Vasilyeviç, “Raport N. V. Repninu kn. V. M. Dolgorukova, 30 Avgusta 1777 g.”, *Sbornik İmperatorskogo Russkogo İstoriçekogo Obşestva*, Tom: 6, Tipografiya İmperatorskoy Akademii Nauk, St. Petersburg 1871, ss. 225-228.

SMEKALOVA, Tatyana Nikolayevna & BELİK, Yuriy Leonidoviç, *Aleksandr Vasilyeviç Suvorov i Prisoedinenie Krıma k Rossii*, Aleteyya, St. Petersburg 2016.

SMİRNOV, Vasily Dmitriyeviç, *Osmanlı Dönemi Kırım Hanlığı*, çev. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2016.

ŞEYHUMEROV, Amethan Azizoviç, *Armiya Krımskogo Hanstva: Organizatsiya i Taktika (XV-XVIII vv)*, İnstitut istorii im. Ş. Mardjani, Kazan 2019.

YEŞİL, Fatih, “Osmanlı-Rus Harplerini (1710-1829) Etkileyen Faktörler Üzerine”, *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*, C. 2, S: 2, 2021, ss. 99-116.

YOLSEVER, Umut, “I. Saadet Giray Han’ın Arka Kapı Diplomasisi: Mikita Mıyasnov İle Moskova’ya Gönderdiği Gizli Yarlık”, *Genel Türk Tarihine Dair Yazılar I*, ed. Alpaslan Demir, Tuba Tombuloğlu, Kömen Yay., Konya 2024, ss.71-79.

YOLSEVER, Umut, “On The Identity of The Tatar Hanzade At The Circumcision Ceremony of Süleyman I’s Sons”, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 11, ss. 77-84.

 GTTAD	
Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>